

VAI TRÒ CỦA DU LỊCH TRONG GIÁO DỤC Ý THỨC BẢO TỒN VĂN HÓA VÀ MÔI TRƯỜNG

Lê Việt Hà

Khoa Du lịch, Trường Đại học Văn hoá Hà Nội, Hà Nội

Tóm tắt: Bài báo phân tích vai trò của du lịch như một kênh giáo dục hiệu quả trong việc nâng cao ý thức bảo tồn văn hóa và môi trường. Thông qua các hoạt động trải nghiệm thực tiễn, du lịch không chỉ giúp hình thành tình yêu, sự trân trọng đối với di sản văn hóa, thiên nhiên, mà còn lan tỏa ý thức trách nhiệm cá nhân và cộng đồng trong phát triển bền vững. Nghiên cứu chỉ ra rằng sự kết hợp giữa du lịch và giáo dục là xu hướng tất yếu, góp phần đào tạo thế hệ công dân toàn cầu có trách nhiệm.

Từ khóa: du lịch bền vững; giáo dục; bảo tồn văn hóa; bảo vệ môi trường; phát triển bền vững.

THE ROLE OF TOURISM IN EDUCATING CULTURAL AND ENVIRONMENTAL CONSERVATION AWARENESS

Le Viet Ha

Faculty of Tourism, Hanoi University of Culture, Ha Noi

Abstract: This article analyzes the role of tourism as an effective educational channel in raising awareness of cultural and environmental conservation. Through practical experiential activities, tourism not only fosters love and appreciation for cultural and natural heritage but also spreads a sense of personal and community responsibility in sustainable development. The study indicates that the integration of tourism and education is an inevitable trend, contributing to the training of responsible global citizens.

Keywords: sustainable tourism; education; cultural conservation; environmental protection; sustainable development.

Nhận bài: 18/07/2025

Phản biện: 16/08/2025

Duyệt đăng: 19/08/2025

I. ĐẶT VẤN ĐỀ

Trong những thập niên gần đây, du lịch đã trở thành một trong những ngành kinh tế phát triển nhanh nhất trên thế giới. Ở Việt Nam, ngành du lịch đóng góp quan trọng cho tăng trưởng GDP và tạo ra nhiều việc làm, đồng thời có ảnh hưởng sâu rộng đến đời sống xã hội. Tuy nhiên, ngoài giá trị kinh tế, du lịch còn mang trong mình một vai trò xã hội đặc biệt, đó là vai trò giáo dục.

Thông qua các hình thức du lịch văn hóa, du lịch sinh thái, du lịch cộng đồng, con người có cơ hội được trải nghiệm, học hỏi và tiếp nhận trực tiếp những giá trị của thiên nhiên, lịch sử, truyền thống. Những trải nghiệm góp phần bồi đắp tri thức, khơi gợi tình yêu đối với di sản, đồng thời hình thành ý thức bảo tồn và gìn giữ bản sắc dân tộc. Song song với đó, du lịch còn là môi trường quan trọng để lan tỏa các hành vi xanh, thúc đẩy trách nhiệm bảo vệ môi trường, hướng đến phát triển bền vững. Trong bối cảnh toàn cầu hóa và biến đổi khí hậu, việc khai thác vai trò giáo dục của du lịch ngày càng trở nên cấp thiết. Phát triển du lịch gắn với giáo dục không chỉ giúp nâng cao nhận thức cộng đồng mà còn tạo nền tảng cho việc xây dựng thể hệ công dân toàn cầu có trách nhiệm với văn hóa và môi trường.

II. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

2.1. Khái niệm du lịch giáo dục

Du lịch giáo dục (Educational Tourism) là một loại hình du lịch trong đó mục tiêu học tập, tiếp thu tri thức và rèn luyện kỹ năng được đặt lên hàng đầu bên cạnh nhu cầu nghỉ dưỡng, giải trí. Loại hình này kết hợp giữa hoạt động tham quan, trải nghiệm thực tế với quá trình học tập có định hướng, nhằm giúp du khách – đặc biệt là học sinh, sinh viên và thanh niên – mở rộng hiểu biết, nâng cao nhận thức và hình thành ý thức trách nhiệm đối với xã hội, văn hóa và môi trường.

Theo quan điểm của UNESCO, du lịch giáo dục là một hình thức học tập ngoài nhà trường, gắn liền với trải nghiệm thực tế, qua đó người tham gia có thể “học bằng mắt thấy, tai nghe và trực tiếp thực hành”. Không chỉ dừng lại ở việc bổ sung kiến thức mà còn tạo cơ hội rèn luyện kỹ năng sống, kỹ năng giao tiếp, kỹ năng thích ứng trong môi trường đa văn hóa.

2.2. Mối quan hệ giữa du lịch – giáo dục – phát triển bền vững

Du lịch, giáo dục và phát triển bền vững là ba yếu tố có mối quan hệ mật thiết, tác động qua lại và bổ trợ lẫn nhau. Trước hết, du lịch là môi trường thực tiễn để giáo dục. Thông qua các hoạt

động trải nghiệm di sản văn hóa, tham quan danh lam thắng cảnh, tìm hiểu hệ sinh thái tự nhiên, du khách được tiếp cận với những giá trị chân thực và sống động, từ đó hình thành tri thức, kỹ năng và thái độ ứng xử phù hợp. Đây chính là quá trình giáo dục ngoài nhà trường, gắn lý thuyết với thực tiễn, góp phần nâng cao nhận thức cộng đồng.

Ngược lại, giáo dục là nền tảng để phát triển du lịch bền vững. Một cộng đồng dân cư hay một thể hệ trẻ chỉ có thể trở thành “chủ thể của bảo tồn” khi được trang bị tri thức và ý thức bảo vệ di sản, môi trường. Giáo dục định hướng thái độ, hành vi của con người, từ đó bảo đảm du lịch không chỉ dừng lại ở việc thỏa mãn nhu cầu giải trí, nghỉ dưỡng mà còn mang lại giá trị lâu dài cho xã hội.

Cuối cùng, cả du lịch và giáo dục đều đóng vai trò quan trọng trong việc thực hiện các mục tiêu phát triển bền vững (SDGs). Du lịch tạo ra việc làm, thúc đẩy kinh tế địa phương, song chỉ trở thành bền vững khi gắn với giáo dục về bảo tồn thiên nhiên, văn hóa. Ngược lại, giáo dục đạt hiệu quả toàn diện hơn khi được đặt trong không gian trải nghiệm của du lịch. Sự kết hợp góp phần xây dựng mô hình phát triển hài hòa giữa kinh tế, văn hóa – xã hội và môi trường, qua đó hiện thực hóa định hướng phát triển bền vững quốc gia và toàn cầu.

2.3. Vai trò của du lịch trong giáo dục ý thức bảo tồn văn hóa và môi trường

2.3.1. Du lịch sinh thái như một lớp học ngoài trời

Du lịch sinh thái (ecotourism) là loại hình du lịch dựa trên thiên nhiên, hướng tới việc khám phá cảnh quan, hệ sinh thái và đồng thời nâng cao ý thức bảo tồn môi trường. Điểm nổi bật của loại hình này là sự gắn kết giữa hoạt động tham quan, trải nghiệm và giáo dục ý thức trách nhiệm của con người đối với tự nhiên. Khi được nhìn nhận dưới góc độ giáo dục, du lịch sinh thái thực sự trở thành một lớp học ngoài trời sinh động và hiệu quả.

Trước hết, du lịch sinh thái mang đến cơ hội “học qua trải nghiệm” (learning by doing). Người tham gia không chỉ nghe thuyết minh mà còn được trực tiếp quan sát động thực vật, tìm hiểu quá trình vận hành của hệ sinh thái, hoặc tham gia các hoạt động bảo tồn như trồng cây, thả cá giống, dọn rác tại bãi biển. Đây là cách học trực quan, giúp kiến thức trở nên gần gũi, dễ nhớ và có sức lan tỏa hơn so với học tập lý thuyết trong lớp.

Thứ hai, du lịch sinh thái góp phần hình thành ý thức môi trường thông qua trải nghiệm thực tế. Khi chứng kiến những tác động tiêu cực của rác thải nhựa, nạn chặt phá rừng hay ô nhiễm nguồn nước tại các điểm đến, du khách – đặc biệt là học sinh, sinh viên – nhận thức rõ ràng hơn trách nhiệm cá nhân trong việc thay đổi hành vi, từ bỏ thói quen có hại và hướng đến lối sống xanh.

Thứ ba, du lịch sinh thái tạo điều kiện cho việc rèn luyện kỹ năng sống và kỹ năng xã hội. Các chuyến tham quan vườn quốc gia, khu bảo tồn thường đòi hỏi tinh thần tập thể, kỹ năng quan sát, hợp tác và thích nghi. Đây chính là những bài học thực tế có giá trị lâu dài trong quá trình trưởng thành và hội nhập.

Thực tiễn tại Việt Nam đã cho thấy nhiều mô hình thành công, chẳng hạn: các chương trình “Một ngày làm kiểm lâm” tại Vườn quốc gia Cúc Phương; “Hành trình xanh” tại Cát Tiên; hay các chuyến du lịch cộng đồng gắn với bảo tồn rừng ngập mặn Cần Giờ. Những mô hình này vừa mang lại trải nghiệm du lịch thú vị, vừa truyền tải thông điệp giáo dục mạnh mẽ về bảo vệ thiên nhiên và phát triển bền vững.

Có thể khẳng định rằng, du lịch sinh thái không chỉ đáp ứng nhu cầu tham quan, nghỉ dưỡng, mà còn là một kênh giáo dục môi trường hữu hiệu, góp phần hình thành thể hệ công dân có trách nhiệm với môi trường sống.

2.3.2. Hình thành hành vi xanh

Một trong những đóng góp quan trọng của du lịch trong giáo dục ý thức bảo vệ môi trường chính là khả năng định hướng và hình thành hành vi xanh ở du khách cũng như cộng đồng địa phương. Hành vi xanh được hiểu là những hành động có trách nhiệm, thân thiện với môi trường, góp phần giảm thiểu tác động tiêu cực đến hệ sinh thái và tài nguyên thiên nhiên.

Thông qua các quy định và khuyến nghị tại điểm đến du lịch, du khách được rèn luyện thói quen bảo vệ môi trường. Các nguyên tắc như “không xả rác”, “không bẻ cành, hái hoa”, “không khắc vẽ lên di tích” hay “không sử dụng túi nylon và đồ nhựa dùng một lần” đã trở thành chuẩn mực hành vi phổ biến trong nhiều khu du lịch sinh thái và văn hóa. Khi du khách tuân thủ các quy định này trong quá trình tham quan, họ dần hình thành thói quen tốt, có thể duy trì và mở rộng ra trong đời sống hằng ngày.

Chương trình du lịch bền vững còn khuyến khích du khách tham gia các hoạt động thực tiễn như trồng cây, phân loại rác thải, tái chế vật liệu hoặc sử dụng các phương tiện giao thông thân thiện với môi trường. Những trải nghiệm này không chỉ mang lại giá trị giáo dục mà còn tạo cảm hứng thay đổi hành vi, từ nhận thức sang hành động cụ thể.

Gắn kết giữa du lịch và cộng đồng địa phương cũng thúc đẩy sự lan tỏa của hành vi xanh. Khi người dân thấy rõ lợi ích kinh tế từ du lịch gắn với môi trường sạch, cảnh quan đẹp, họ sẽ có động lực duy trì các thực hành thân thiện với thiên nhiên như bảo vệ rừng, giữ gìn nguồn nước, phát triển sản phẩm du lịch xanh. Điều này tạo nên vòng tuần hoàn tích cực giữa nhận thức – hành vi – lợi ích, góp phần lan tỏa hành vi xanh ra phạm vi xã hội rộng lớn hơn.

Có thể nói, du lịch không chỉ đơn thuần truyền đạt tri thức về môi trường, mà quan trọng hơn là tạo ra môi trường trải nghiệm, nơi du khách được trực tiếp rèn luyện và duy trì những thói quen ứng xử bền vững, hình thành lối sống xanh, văn minh và có trách nhiệm. Đây là nền tảng để xây dựng xã hội phát triển hài hòa giữa con người và thiên nhiên.

2.3.3. Giáo dục học đường gắn với du lịch

Giáo dục học đường gắn với du lịch là xu hướng ngày càng phổ biến, trong đó các cơ sở giáo dục tổ chức những chuyến tham quan, trải nghiệm tại các điểm du lịch văn hóa – lịch sử, danh lam thắng cảnh hoặc khu sinh thái để hỗ trợ cho hoạt động dạy và học. Mô hình này được coi là hình thức “lớp học mở”, giúp gắn kết tri thức sách vở với trải nghiệm thực tiễn, đồng thời hình thành ý thức bảo tồn văn hóa và môi trường cho thế hệ trẻ.

Du lịch học đường tạo cơ hội cho học sinh, sinh viên được học qua trải nghiệm. Việc tham quan di tích lịch sử, bảo tàng, làng nghề truyền thống giúp người học có nhận thức sâu sắc hơn về văn hóa dân tộc, từ đó bồi dưỡng lòng tự hào, trách nhiệm giữ gìn di sản. Tương tự, các chuyến đi thực tế tại vườn quốc gia, khu bảo tồn thiên nhiên cho phép học sinh tiếp cận trực tiếp với các hệ sinh thái, quan sát động thực vật quý hiếm, hiểu rõ mối quan hệ giữa con người và thiên nhiên.

Hoạt động này góp phần giáo dục hành vi xanh và trách nhiệm cộng đồng. Khi tham gia du lịch, học sinh được hướng dẫn tuân thủ các quy định

bảo vệ môi trường như không xả rác, không phá hoại cảnh quan, đồng thời tham gia các hoạt động thiết thực như dọn vệ sinh, trồng cây, tái chế rác thải. Qua đó, những hành vi xanh dần trở thành thói quen tích cực, lan tỏa sang cả đời sống thường ngày.

Du lịch học đường giúp phát triển kỹ năng mềm cho học sinh, sinh viên. Các chuyến đi thường đòi hỏi sự hợp tác trong nhóm, kỹ năng giao tiếp, xử lý tình huống và thích ứng với môi trường mới. Đây là những kỹ năng quan trọng, hỗ trợ cho học tập và góp phần hình thành năng lực toàn diện cho người học.

Thực tiễn tại Việt Nam cho thấy, nhiều trường học đã triển khai thành công mô hình này. Chẳng hạn, chương trình “Một ngày làm nông dân” tại Củ Chi (TP. Hồ Chí Minh), “Trải nghiệm di sản Hoàng thành Thăng Long” ở Hà Nội, hay “Giáo dục môi trường tại Cù Lao Chàm – Quảng Nam” đã tạo dấu ấn mạnh mẽ, vừa mang tính vui chơi vừa truyền tải giá trị giáo dục bền vững.

Vậy nên gắn kết giáo dục học đường với hoạt động du lịch không chỉ làm phong phú phương pháp dạy học mà còn góp phần hình thành công dân trẻ có tri thức, kỹ năng và ý thức trách nhiệm đối với văn hóa – môi trường. Đây là hướng đi cần được nhân rộng trong quá trình đổi mới giáo dục toàn diện ở Việt Nam hiện nay.

2.4. Khuyến nghị

Để phát huy tối đa vai trò của du lịch trong giáo dục ý thức bảo tồn văn hóa và môi trường, cần chú trọng một số định hướng sau:

Đối với ngành giáo dục: Tăng cường lồng ghép các hoạt động du lịch trải nghiệm, học tập ngoài trời vào chương trình chính khóa và ngoại khóa; Phát triển các mô hình “lớp học mở” tại di tích, bảo tàng, vườn quốc gia nhằm giúp học sinh, sinh viên học tập gắn với thực tiễn.

Đối với ngành du lịch: Thiết kế sản phẩm du lịch bền vững có yếu tố giáo dục, hướng tới du khách trẻ và cộng đồng địa phương; Xây dựng các quy tắc ứng xử văn minh du lịch, đẩy mạnh truyền thông về hành vi xanh và bảo vệ di sản.

Đối với cộng đồng địa phương: Chủ động tham gia vào hoạt động du lịch, đồng thời giữ gìn bản sắc văn hóa, bảo vệ cảnh quan, môi trường; Kết hợp phát triển sinh kế bền vững với giáo dục truyền thống, tạo môi trường học tập cho cả thế hệ trẻ lẫn du khách.

Đối với cơ quan quản lý nhà nước: Xây dựng chính sách kết nối du lịch với giáo dục trong chiến lược phát triển bền vững quốc gia; Hỗ trợ tài chính, kỹ thuật và đào tạo nguồn nhân lực cho các mô hình du lịch gắn với giáo dục bảo tồn văn hóa – môi trường.

III. KẾT LUẬN

Du lịch không chỉ là một ngành kinh tế quan trọng mà còn là một công cụ giáo dục toàn diện. Thông qua các hình thức du lịch văn hóa, sinh thái và cộng đồng, du khách có cơ hội tiếp cận trực tiếp với di sản văn hóa, thiên nhiên, từ đó hình thành tri thức, thái độ và hành vi tích cực đối

với việc bảo tồn và phát triển bền vững. Đặc biệt, du lịch góp phần quan trọng trong giáo dục thế hệ trẻ về lòng tự hào dân tộc, ý thức gìn giữ bản sắc, trách nhiệm bảo vệ môi trường, cũng như rèn luyện các kỹ năng sống cần thiết.

Mối quan hệ giữa du lịch – giáo dục – phát triển bền vững thể hiện rõ qua việc du lịch vừa là môi trường trải nghiệm sinh động để giáo dục, vừa là động lực kinh tế cần được định hướng bởi tri thức và ý thức bảo tồn do giáo dục mang lại. Sự kết hợp hài hòa giữa hai lĩnh vực này sẽ tạo tiền đề cho một mô hình phát triển bền vững, trong đó con người vừa được thỏa mãn.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- UNESCO (2021). *Education for Sustainable Development*. Paris: UNESCO.
 Honey, M. (2008). *Ecotourism and Sustainable Development*. Island Press.
 Nguyễn Văn Mạnh & Phạm Hồng Long (2019). *Du lịch bền vững: Lý luận và thực tiễn*. Nxb Đại học Quốc gia Hà Nội.
 Trần Thị Mai (2022). Vai trò của du lịch trong bảo tồn di sản văn hóa ở Việt Nam. *Tạp chí Du lịch*.
 Nguyễn Thị Hồng Châu (2023). Du lịch cộng đồng và giáo dục bảo vệ môi trường tại Việt Nam. *Tạp chí Giáo dục và Xã hội*.